

مقدمه

منابع طبیعی تجدیدشونده، بستر حیات و مهمترین عامل پایداری در توسعه اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌رود. نقش تعیین کننده این منابع در فراهم ساختن شرایط زیست محیطی و جلوگیری از بروز تغییرات اساسی در اکوسیستم‌های مختلف منجر به ایجاد محیطی امن جهت زیست موجودات زنده از جمله انسان می‌گردد.

اهمیت و وسعت منابع طبیعی در ایران ایجاب می‌کند که مدیریت منابع طبیعی با نگرش جامع، به این ثروت ملی توجه خاص داشته و برای حفظ، احیاء توسعه و بهره‌برداری بهینه از این منابع برنامه‌ای پایدار و منسجم تدوین نموده و به مرحله اجرا در آورد.

در این راستا نظام‌های بهره‌برداری منابع طبیعی به عنوان نظام‌هایی اقتصادی، اجتماعی و مردمی توانسته‌اند در تدوین و اجرای برنامه‌های مربوط به حفظ و احیای منابع طبیعی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور را یاری دهند. مدیریت منابع طبیعی در قالب نظام‌های فوق با نام‌های شرکت‌های تعاونی (جنگل، مرتع، بیابان، آبخیزداری، مدیریت منابع جنگلی، بهره‌برداری از محصولات فرعی جنگل و مرتع و طرح طوبی) (در شمال و خارج از شمال) و مجریان طرح‌های جنگلداری دولتی و خصوصی (در شمال) در مناطق مختلف کشور شکل گرفته و هر یک از این نظام‌ها وظایفی از اهداف مهم مدیریت مشارکت منابع طبیعی را برعهده گرفته و با همکاری و همیاری همه اعضا از یک سو و هدایت و کنترل‌های فنی کارشناسان سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری از سوی دیگر وظایف و اهداف خود را دنبال می‌کنند.

انواع نظام‌های بهره‌برداری در منابع طبیعی

هر نظام تولیدی یا بهره‌برداری از رابطه و تاثیر متقابل سه عوامل به وجود می‌آید: یکی شرایط اقتصادی و اجتماعی است که واحدهای پایه را تشکیل می‌دهد.

عامل دیگر شرایط محیطی یا بوم‌شناختی است با توان و استعداد معین که بستر آن را طبیعت به وجود آورده است. عامل سوم دانش فنی، مهارت و ایزاری است که توسط نیروی انسانی مرتبط با واحدهای پایه اجتماعی - اقتصادی در فرآیند تغییر طبیعت و تولید و بهره‌برداری به کار گرفته می‌شود.

باتوجه به اطلاعات دریافتی در منابع طبیعی واحدهای اجتماعی و اقتصادی پایه دولتی، خصوصی و تعاونی بوده که بر پایه جامعه روستایی، تشکلهای روستایی و حتی خانوار شکل گرفته‌اند. این اعضا با استفاده از دانش و تخصص اعضای خود سعی در بهره‌برداری بهینه و پایدار از منابع طبیعی دارند. بنابراین نظام‌های بهره‌برداری در منابع طبیعی عبارتند از نظام بهره‌برداری دولتی، خصوصی و تعاونی.

تعاونی‌های منابع طبیعی به عنوان یکی از نظام‌های مهم بهره‌برداری در شمال و خارج از شمال کشور و مجریان دولتی و خصوصی در شمال کشور در قالب طرح‌های جنگلداری برنامه‌های مصوب را با نظارت و هدایت کارشناسان مربوطه به اجرا در می‌آورند و از این طریق

ضمن پرداخت بهره مالکانه به دولت و کسب منافع و فواید اقتصادی قانونی در ایجاد اشتغال و تامین نیازهای اقتصادی منطقه جامعه عمل می‌پوشانند.

نظام بهره‌برداری به شیوه تعاونی

شرکت‌های تعاونی در اواخر قرن هجدهم میلادی، در نقاط مختلف اروپا، به وسیله مردم تشکیل شدند تا توده‌ها بتوانند عنان اقتصادی را که از دستشان خارج شده بود، از نو بدست آورند.

تعاون و همکاری به معنی وسیع کلمه آن در ایران نیز مانند سایر نقاط جهان دارای سابقه دراز است. طبقات روستایی ایران، مانند بسیاری از مردم جوامع روستایی در گوشه و کنار دنیا، در اغلب مواقع عملیات کشاورزی را با کمک یکدیگر انجام داده‌اند. اما از حدود ۶۰ سال پیش به این طرف، تشکیل شرکت‌های تعاونی به شکل و قالب امروزی آن به عنوان وسیله پیشرفت اجتماعی توصیه شد و در نتیجه انواع شرکت‌های تعاونی مصرف و کشاورزی در شهرها و روستاهای کشور پدید آمدند. تعاونی‌ها چه از دیدگاه نظری و چه از لحاظ کاربردی به عنوان یکی از شناخته شده‌ترین و پرکارترین سازمانهای مشارکتی و در مقام یکی از نهادهای توسعه‌ای به خدمت گرفته شده‌اند.

تعاونی‌ها می‌توانند در ایجاد نظام غیر متمرکز تصمیم‌گیری، در واگذاری امور به مردم ذینفع در هر جامعه، در شناسایی و اشتغال با امکانات و قابلیت‌های محلی، در یکپارچه‌سازی عوامل تولید و امکانات فردی (سرمایه، زمین و...) و افزایش بهره‌وری آنها در حفظ و یکپارچگی و انسجام جامعه در جریان توسعه، جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها، کاهش تدریجی سرمایه‌گذاری دولت و در یک کلام به توسعه سریع کمک شایان توجهی نمایند. با توجه به مزایای بسیار زیاد تعاونی‌ها، بخصوص در بخش منابع طبیعی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور اقدام به سازماندهی و تشکل مردم در قالب تعاونیهای جنگل، مرتع، بهره‌برداری از محصولات فرعی، مدیریت منابع جنگلی، تثبیت شن، تعاونی در قالب طرح طوبی و جنگل کاری تلفیقی نموده است.

تعاونیهای مرتعداری

مراتع از منابع خدادادی جهان است که اهمیت آن علاوه بر حفاظت از منابع آب و خاک شامل تولید علوفه دامی، تولید فرآورده‌های متفرقه دارویی، صنعتی و خوراکی، افزایش آبهای زیرزمینی، تلطیف هوا، حمایت از حیات وحش و بهبود محیط زیست می‌باشد. در حال حاضر سطحی معادل ۹۰ میلیون هکتار از مساحت کل منابع طبیعی ایران را مراتع تشکیل می‌دهند که تولید بالفعلی معادل ۲۱/۴ میلیون تن علوفه خشک دارد. شرکت‌های تعاونی مرتعداری به عنوان راه حلی برای کاهش تخریب مراتع کشور و حل مشکلات اجتماعی مرتعداران از سال ۱۳۶۱ ایجاد شده‌اند. اولین شرکت تعاونی مرتعداری در سال ۱۳۶۱ در استان همدان تشکیل گردید و در حال حاضر ۳۶۰ تعاونی در ۳۰ استان کشور با ۲۱۱۱۵ نفر عضو سطحی معادل ۱۶۰۹۸۲۹ هکتار از عرصه‌های مراتع کشور را اداره می‌نمایند.

تعاونیها می‌توانند در ایجاد نظام غیر متمرکز تصمیم‌گیری، در واگذاری امور به مردم ذینفع در هر جامعه، در شناسایی و اشتغال با امکانات و قابلیت‌های محلی و در یک کلام به توسعه سریع کمک شایان توجهی نمایند.

تعاونی بهره‌برداری از محصولات فرعی جنگل و مرتع

جنگل‌ها و مراتع ایران عرصه تولید گیاهان دارویی و همچنین یکی از تامین‌کننده‌های اصلی مواد دارویی و صنعتی جهت مصرف در داخل و همچنین امر صادرات می‌باشد. بنابراین برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در این بخش از تولیدات علوفه علاوه بر اشتغال زانی، منبع ارزآوری مهمی برای کشور به شمال می‌رود.

شرکتهای تعاونی بهره‌برداری از محصولات فرعی با هدف بهره‌برداری بهینه از محصولات فرعی و حفظ و احیاء منابع طبیعی و استقرار تولید در این عرصه‌ها طراحی شده است.

کمک به ارزیابی محصولات در داخل و خارج از کشور، جلب مشارکت بهره‌برداران، فراوری و بسته‌بندی محصولات و نهایتاً ایجاد ارزش افزوده از دیگر اهداف این تعاونیها به شمار می‌رود.

در این بخش تاکنون حدود ۱۰۴ تعاونی با ۴۷۸۴ نفر عضو در ۸ استان کشور تشکیل گردیده و سطحی معادل ۷۱۹۹۹۰ هکتار از عرصه‌های منابع طبیعی کشور تحت پوشش این شرکتهای اداره می‌شوند.

تعاونی مدیریت منابع جنگلی

اساس کار تعاونیهای مدیریت منابع جنگلی، حفاظت از عرصه تولیدی (جنگل و مرتع) با نظارت مستقیم کارشناسان ادارات کل منابع طبیعی می‌باشد. این تشکلهای توانسته‌اند با مراقبت از عرصه‌ها، قرق و رعایت تعادل دام و مرتع و جنگل و مرتع و جنگل با همکاری اعضا توفیقات لازم را در امر تولید نهال، بذر کاری، توسعه درختکاری، غنی‌سازی، کشت تلفیقی و حفظ ذخائر ژنتیکی بدست آورند.

در این بخش تاکنون حدود ۱۰۳ تعاونی ۵۹۴۸ نفر عضو در ۱۳ استان کشور تشکیل گردیده و حدود ۴۰۹۲۳۰ هکتار از عرصه‌های منابع طبیعی کشور تحت پوشش این شرکتهای تعاونی اداره می‌شود.

تعاونیهای بیابان‌زدایی

حدود ۳۴ میلیون هکتار از وسعت کشورمان را اراضی بیابانی و کویری تشکیل می‌دهد. از این مساحت حدود ۵ میلیون هکتار را شنزارهای فعال و نیمه فعال تشکیل می‌دهند که جابجایی این شنزارها در اثر طوفان‌های آذواری لطمات شدیدی به مراکز زیستی و اقتصادی کشور وارد می‌نماید.

شرکتهای تعاونی بیابان‌زدایی در سراسر کشور با اهداف: جلوگیری از تخریب اراضی منابع طبیعی، استفاده بهینه از منابع آب و خاک، بازسازی اکوسیستم‌های تخریب شده، فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای ایجاد اشتغال و نهایتاً بهبود وضعیت معیشتی ساکنین این مناطق تشکیل گردیده است.

در این بخش تاکنون ۵ تعاونی با ۳۹ نفر عضو در یک استان کشور تشکیل گردیده و حدود ۴۸۰ هکتار از

عرصه‌های منابع طبیعی کشور تحت پوشش این شرکتهای تعاونی اداره می‌شوند.



شرکتهای تعاونی در قالب طرح طوبی

در طرح طوبی مناطق مستعدی از اراضی ملی و دولتی به ویژه حوزه زاگرس توسط وزارت جهاد کشاورزی (سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور و معاونت باغبانی) جهت توسعه جنگل و باغ اختصاص پیدا می‌کند.

در این طرح بهره‌برداران عرفی جنگل و مرتع از طریق تشکیل تعاونی یا به صورت مشارکت فردی به بهره‌برداری بهینه از منابع و تولید می‌پردازند و به موازات آن علاوه بر اشتغال مفید در احیاء، توسعه و حفاظت جنگلها و مراتع سهیم می‌شوند.

شرکتهای تعاونی طرح طوبی در سراسر کشور با اهداف: حفظ، احیاء توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی کشور، بهره‌برداری از سرمایه عظیم آب و خاک کشور، افزایش تولید و ایجاد گسترش اشتغال مولد تشکیل گردیده‌است.

در این بخش تاکنون حدود ۲۶ تعاونی با ۳۶۷ نفر عضو در ۶ استان کشور تشکیل گردیده و حدود ۱۰۲۶ هکتار از عرصه‌های منابع طبیعی کشور تحت پوشش شرکتهای تعاونی مذکور اداره می‌شوند.

تعاونیهای آبخیزداری

مدیریت و بهره‌برداری هماهنگ، یکپارچه و قانونمند از منابع طبیعی، کشاورزی، انسانی و اقتصادی یک آبخیز را آبخیزداری گویند. مشروط بر آنکه سرمایه اصلی آبخیز که همانا منبع آب و خاک آن است کاملاً حفظ شود و دچار تأثیرات منفی نگردد.

شرکتهای تعاونی آبخیزداری با هدف حفظ آب و خاک، تثبیت و پایش تولید و بهره‌وری کشاورزی و منابع طبیعی و به حداقل رساندن تخریب اکولوژیک و کاهش از هم گسیختگی منطقه‌ای و معرفی و گشودن دریچه‌های جدیدتر برای به کارگیری آبخیز نشینان تشکیل شده‌اند. در این بخش تاکنون حدود ۲۹ تعاونی با ۷۳۴۲ نفر عضو در ۲۲ استان کشور حوزه‌های آبخیز را اداره می‌کنند.

تعاونی‌های جنگل

جنگل‌های ایران با مساحت ۱۲/۴ میلیون هکتار از نظر اقلیمی و جغرافیایی به پنج ناحیه رویشی تقسیم می‌گردد:

- ۱- جنگلهای مرطوب (هیرکانی): کل جنگلهای شمال کشور به این ناحیه رویشی تعلق دارد و سطحی معادل ۱/۹ میلیون هکتار را شامل می‌گردد.
- ۲- جنگلهای نیمه مرطوب (ناحیه رویشی ارسباران): این ناحیه رویشی با مساحت ۰/۱۶۴ میلیون هکتار در شمال غرب کشور قرار دارد و به علت تنوع گونه عرصه‌های نسبتاً وسیعی از آن به عنوان ذخیره ژنتیکی بین‌المللی شناخته شده است.

در بخش تعاونی مدیریت منابع جنگلی تاکنون حدود ۱۰۳ تعاونی ۵۹۴۸ نفر عضو در ۱۳ استان کشور تشکیل گردیده و حدود ۴۰۹۲۳۰ هکتار از عرصه‌های منابع طبیعی کشور تحت پوشش این شرکتهای تعاونی اداره می‌شود.

۳- جنگلهای نیمه خشک (ناحیه رویشی زاگرس): این ناحیه رویشی، جنگلهای واقع در رشته کوه زاگرس را در برمی گیرد. این جنگلها با مساحت تقریبی ۴/۷۵ میلیون هکتار در واقع کلکسیون از حدود ۲۵ گونه بلوط است.

۴- جنگلهای خشک (ناحیه رویشی ایران - تورانی): این ناحیه رویشی با مساحت ۳/۵۴



میلیون هکتار مناطق مرکزی، نیمرخ جنوبی البرز، شمال شرق و جنوب شرقی کشور را شامل می شود.

۵- جنگلهای خشک گرمسیری (ناحیه رویشی خلیج - عمانی): این ناحیه رویشی دارای مساحتی حدود ۲/۱۳ میلیون هکتار در جنوب ایران و در قسمتهای جنوبی سلسله جبال زاگرس و نوار ساحلی خلیج فارس و دریای عمان به صورت نواری از غرب تا شرق گسترده می باشد. شرکتهای تعاونی احیاء و بهره برداری و توسعه جنگل با هدف کاهش تخریب جنگل و کمک به حل مشکلات اقتصادی - اجتماعی جنگل نشینان تشکیل شدند. اولین تعاونی جنگل در سال ۱۳۶۵ در امامزاده ابراهیم در استان گیلان با ۱۶۸۱ خانوار عضو و در سطح ۲۶۲۲۲ هکتار جنگل تاسیس شد. در حال حاضر ۱۹ شرکت تعاونی جنگل در شمال کشور با ۶۷۵۴ نفر عضو و در سطحی حدود ۱۵۵۵۵۹ هکتار از اراضی جنگلی فعالیت دارند.

لازم به ذکر است که علاوه بر تعاونیهای جنگلداری شمال کشور حدود ۲۱۳ شرکت تعاونی جنگل نشین با وسعت ۲۶۴۳۳۰ هکتار نیز در خارج از شمال کشور در حال فعالیت می باشند.

باتوجه به جدول تعداد کل تعاونیهای منابع طبیعی تا پایان سال ۱۳۸۳، ۸۳۹ مورد با ۵۰۱۳۵ نفر عضو می باشند که این اعضا سطحی معادل ۳۲۶۲۸۳۰ هکتار از عرصه های منابع طبیعی را مدیریت می نمایند.

در قسمت های قبل نظام بهره برداری به شیوه تعاونی در مدیریت منابع طبیعی عمدتاً در خارج از شمال کشور شرح داده شد. در این بخش از مقاله به دلیل اهمیت جنگلهای شمال کشور به شرح نظام های بهره برداری در این جنگلها در قالب طرحهای جنگلداری می پردازیم. جنگلداری یعنی علم مدیریت و اداره جنگل، مدیریت بر جنگلها در قالب تهیه و اجرای طرحهای جنگلداری در جنگلهای اروپا از اواسط قرن هفدهم و در جنگلهای شمال کشور ایران با تصویب قانون جنگلها و مراتع از سال ۱۳۳۸ آغاز شد. مطابق با تبصره ۱ ماده ۴ قانون جنگلها و مراتع در صورتی می توان از جنگل بهره برداری نمود که برای آن طرح جنگلداری تهیه شده باشد.

به موازات تهیه طرحهای جنگلداری، واگذاری این طرحها به مجریان با نظام های سرمایه گذاری دولتی، خصوصی و تعاونی های جنگل نشینان از سال ۱۳۴۰ آغاز شده است.

در طرح جنگلداری فعالیت ها و کارهایی که منجر به تکامل و توسعه پایداری جنگل با در نظر گرفتن اهداف تولیدی، حفاظتی، حمایتی، تفرجگاهی و حفظ آب و

خاک می شوند به نظم در می آیند. در حال حاضر سطحی بالغ بر ۱۳۰۰۰۰۰ هکتار از جنگلهای شمال تحت پوشش طرحهای جنگلداری قرار گرفته که ۱۰۳۴۴۰۱ هکتار از طرحهای جنگلداری توسط مجریان با نظام سرمایه گذاری دولتی، تعاونیهای جنگل نشین و خصوصی اجرا می گردد.

الف) مجریان دولتی

در سال ۱۳۴۰ سازمان جنگلبانی معتقد بود بخش دولتی به تنهایی قادر به اجرای طرحها نیست و لذا با همکاری وزارتخانه های ذیربط اقدام به تشکیل شرکتهای تحت پوشش به نامهای چوکا، نکاچوب و فریم نموده است.

به هر روی، در حال حاضر ۹ مجری دولتی در استانهای شمال کشور سطحی معادل ۵۰۲۳۷۹ هکتار (معادل ۴۸/۳٪ طرحهای جنگلداری) را پوشش می دهند.

ب) مجریان خصوصی

۲۷ مجری خصوصی در استانهای گیلان، مازندران (نوشهر و ساری) و گلستان در سطحی معادل ۳۷۴۸۲۸ هکتار (۳۶/۲٪ از طرحهای جنگلداری) را اجرا می نمایند.

ج) تعاونیهای جنگل نشین

پیروزی انقلاب اسلامی و ایجاد تحول در شرایط اجتماعی و اقتصادی و واگذاری طرحهای جنگلداری را تحت تاثیر قرار داد. با عنایت به مشکلات اجتماعی و اقتصادی حاکم بر محیط جنگل و ضرورت مشارکت مردم در اجرای طرحها به منظور تقویت اهداف حفاظت و حمایت از جنگلها و ابتکار سازمان جنگلها و مراتع برای نخستین بار در سال ۱۳۶۵ تعاونی های جنگل نشین اجرای دو فقره طرحهای جنگلداری را عهده دار شدند.

به طوری که در همین سال اولین تعاونی جنگل نشین در امامزاده ابراهیم (ع) در استان گیلان تاسیس شد. در حال حال حاضر ۱۹ شرکت تعاونی جنگل در استانهای شمالی کشور سطحی حدود هکتار از اراضی جنگلی را اداره می نمایند.

روند پیشرفت نظام های بهره برداری در شمال کشور

بر اساس مواد ۲ و ۳ و ۵۸ قانون جنگلها و مراتع و آیین نامه های مرتبط با آن، سازمان جنگلبانی طرحهای جنگلداری را به مجریان خصوصی در چهار چوب ضوابط و شرایط آگهی مزایده و به مجریان دولتی بر اساس ضرایب پایه بهره مالکانه واگذار کرد. سیر تاریخی واگذاری ۴۰ ساله طرحهای جنگلداری (۱۳۴۰-۱۳۸۰) علاوه بر رعایت موازین و مقررات مربوطه تحت تاثیر سیاستهای کلان اقتصادی دولت متاثر از تحولات اجتماعی و اقتصادی قرار گرفته است.

در یک جمع بندی کلی از روند چهار ساله واگذاری طرحهای جنگلداری، جهت گیری سیاست کلان اقتصادی دولت که اجرای طرحهای جنگلداری به نوبه

باتوجه به جدول تعداد کل تعاونی های منابع طبیعی تا پایان سال ۱۳۸۳، ۸۳۹ مورد با ۵۰۱۳۵ نفر عضو می باشند که این اعضا سطحی معادل ۳۲۶۲۸۳۰ هکتار از عرصه های منابع طبیعی را مدیریت می نمایند.

خود متاثر از آن بوده است. در راستای مشارکت هر چه بیشتر بخش‌های خصوصی و تشکلهای مردمی در اجرای پروژه‌ها می‌باشد.

از طرف دیگر بررسی تغییرات نظام بهره‌برداری در سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۰ بیانگر این است که طی سالها نظام بهره‌برداری از مشارکت بخش دولتی به مشارکت بیشتر بخش‌های خصوصی و تعاونی سوق پیدا کرده است. در پی این سیاستگذاری شاهد کاهش عملیات اجرایی در بخش‌های دولتی از ۳۱ درصد در سال ۶۸ به ۳ درصد کل عملیات بهره‌برداری در سال ۸۰ و افزایش عملیات در بخش‌های تعاونی و خصوصی از ۶۹ درصد در سال ۶۸ به ۹۷ درصد کل عملیات بهره‌برداری در سال ۸۰ بوده‌ایم. مجموعه شواهد اشاره ده در فوق مبین توجه جدی متولیان منابع طبیعی کشور به واگذاری فعالیتهای حفظ و احیای منابع طبیعی کشور به خود مردم است.

معضلات و چالش‌های موجود در نظام بهره‌برداری منابع طبیعی

معضلات اجتماعی، اقتصادی حاکم بر منطقه و رشد جمعیت و به دنبال آن توسعه نیافتگی مناسب و نیز کمبودها و ضعف‌های قانونی، مدیریتی و تشکیلاتی به تناوب در برهه‌ای از زمان دستیابی به نتایج دلخواه را با رکود و شکست مواجه کرده است. ذیلاً این چالش‌ها در نظام‌های مختلف بهره‌برداری ذکر می‌گردند.

تعاونیهای منابع طبیعی

تعاونیهای منابع طبیعی به صورت خود جوش و براساس نیازها و خواستههای جمعی افراد محلی به وجود نیامده بلکه به علت عرضه‌های حاد اجتماعی و اقتصادی حاکم بر عرضه‌های منابع طبیعی و ضرورت احیاء و حفاظت از این عرصه‌های عمدتاً فقیر کشور توسط متولی این منابع یعنی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور تشکیل شده‌اند. بر این اساس انتظار وجود مسائل و مشکلات در این نظام‌ها نامعقول نیست. در این زمینه عمده مسائل و مشکلات تعاونی‌ها عبارتند از:

- * عدم توانایی در جذب تسهیلات بانکی
- * کم‌سودای و بی‌سودای عرصه‌نشینان منابع طبیعی (اعضای تعاونیها) و در نتیجه تعارض بین دیدگاههای اعضا و مدیران
- * عدم درک احتمالی تعاونی‌ها به اهمیت تحقق روش بهره‌برداری مکانیزه و تاکید در به کارگیری روشهای سنتی
- * ممنوعیت بهره‌برداری از منابع طبیعی در زمان خشکسالی
- * بالاتکلیفی شرکتهای تعاونی در زمینه استفاده از اساسنامه و

دستورالعمل اجرایی تشکیل تعاونیها از میان دو اساسنامه وزارت تعاون و سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران

- * عدم اشتغال اعضای تعاونیها، باتوجه به مطالعات انجام شده حدود ۶۰٪ از اعضای تعاونیها در کل کشور دارای مشکل اشتغال می‌باشند.

- * مهاجرت اعضا شرکت‌های تعاونی به شهرها
- * عدم تناسب درآمد و امکانات تعاونی با تعداد اعضا و انتظارات و خواسته‌های آنان
- * پایین بودن سرمایه‌گذاری توسط اعضا
- * عدم وجود الگو و راه کار مشخص و هماهنگ در

تشکیل تعاونیها تاسیس آنها را سلیقه‌ای کرده است.

* افزایش نرخ بهره مالکانه که از طرف ادارات کل منابع طبیعی از تعاونیها اخذ می‌گردد.

* عدم توجه کافی به امر آموزش ارکان تعاونی‌ها در خارج از شمال کشور

* تعارض بین تعداد آبادی‌ها و روستاهای تحت پوشش تعاونی‌های جنگلداری که از قانونمندی خاصی پیروی نمی‌کند.

مجریان دولتی

از جمله چالش‌های پیش‌رو در این بخش عبارتند از:

* عدم پرداخت به موقع بهره مالکانه

* انگیزه ناکافی مجموعه پرسنل برای کاهش هزینه‌های اجرایی

مجریان بخش خصوصی

چالش‌های موجود در این بخش عبارتند از:

* عدم توجه و دقت کافی به صلاحیت مجریان در واگذاری طرحهای جنگلداری

* وابستگی شرکتهای خصوصی به نهادها و ارگانهای دولتی

* تلاش در جهت کسب منافع کوتاه مدت و در نتیجه تحت‌الشعاع قرار گرفتن کیفیت اجرای برنامه‌ها

* ثابت بودن حجم برداشت و در نتیجه عدم تعاونیها چه از دیدگاه نظری و چه از لحاظ کاربردی به عنوان یکی از شناخته شده‌ترین و

پرکارترین سازمانهای مشارکتی و در مقام یکی از نهادهای توسعه‌ای به خدمت گرفته شده‌اند.

افزایش درآمد حاصل از فروش انواع فرآورده‌ها

باتوجه به مجموعه مباحث مطرح‌شده در جهت ایفای نقش موثرتر نظام‌های بهره‌برداری در مدیریت منابع طبیعی پیشنهاداتی به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

۱- در مدیریت تعاونی‌ها باید مجامع عمومی و هیأت‌های مدیره و بازرس‌ها فعالتر شوند و با وظایف خود بیشتر آشنا شده و در اجرای آن کوشش کنند در این رابطه باید مشارکت اعضا و نهادهای منتخب اعضا وسیعتر گردد.

۲- تشکیل اتحادیه تعاونیهای منابع طبیعی: قدر مسلم وجود یک اتحادیه می‌تواند به متابه وسیله‌ای مناسب در انعکاس مسائل و مشکلات عمومی تعاونی‌ها به مجامع تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی عمل نماید. ضمن اینکه اتحادیه تعاونی‌های منابع طبیعی در صورت تصویب می‌تواند در اخذ آسانتر اعتبارات بانکی و تقسیم بین

اعضا، ساماندهی فعالیتهای جنبی و تولید محصولات فرعی، بازاریابی و بازاریابی و بازرسانی محصولات، تهیه و توزیع نهاده‌های موردنیاز تعاونیها و... نقش موثری ایفاء نماید و عملاً تداوم حیات جمعی تعاونیهای منابع طبیعی را تضمین نماید. لذا لازم است از سوی مسؤولین سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور تمهیدات لازم جهت تشکیل این اتحادیه‌ها اندیشیده شود و حمایت، هدایت و نظارت لازم در این خصوص صورت پذیرد.

۳- توجه به ایجاد فعالیتهای جانبی به عنوان

در مدیریت تعاونی‌ها باید مجامع عمومی و هیأت‌های مدیره و بازرس‌ها فعالتر شوند و با وظایف خود بیشتر آشنا شده و در اجرای آن کوشش کنند در این رابطه باید مشارکت اعضا و نهادهای منتخب اعضا وسیعتر گردد.

- مهمترین گزینه در کاستن از فشار بهره برداری از عرصه‌های منابع طبیعی و ایجاد اشتغال در بین اعضای تعاونیها
- ۴- با توجه به بی‌سوادی اکثریت اعضای تعاونیها و ابراز آن به عنوان یک مشکل مهم از سوی اعضا و ارکان تعاونیها لازم است با ایجاد هماهنگی با سازمان نهضت سواد آموزی دوره‌های ویژه سوادآموزی با اعضا برگزار تا زمینه ارتقا سطح سواد آنها فراهم آید.
- ۵- تشویق و حمایت از طرحهای موفق مشارکتی اجرا شده در زمینه تعاونیهای منابع طبیعی و سایر نظامهای بهره‌برداری
- ۶- کمک در فراهم کردن به موقع تسهیلات بانکی و گرفتن وام برای اجرای طرحها در تعاونیها و هماهنگی در این زمینه با بانکهای عامل
- ۷- آموزش بهره‌برداران از عرصه‌های منابع طبیعی با نقش تعاونیها در جهت حفظ، احیا و توسعه منابع طبیعی
- ۸- استفاده از نیروهای آموزش دیده و بازنشسته ادارات کل منابع طبیعی در استانها به عنوان مدیران عامل تعاونیها در راه توسعه و حمایت و بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی
- ۹- تغییر و تکوین اساسنامه تعاونیها و خارج کردن تشکیل آن از حالت سلیقه‌ای
- ۱۰- حمایت و پشتیبانی از مجریان طرحهای جنگلداری در راستای مکانیزه کردن و بهره‌برداری بهینه از جنگل
- ۱۱- توجه و دقت کافی به صلاحیت مجریان بخش خصوصی در واگذاری طرحهای جنگلداری و عدم وابستگی آنان به نهادها و ارگانهای دولتی
- ۱۲- افزایش سهم بخش خصوصی در برداشت‌های سالیانه همراه با افزایش کنترل و نظارت دقیق توسط کادر فنی و مجرب در زمینه‌های جنگل‌شناسی و بهره‌برداری
- ۱۳- ارزیابی همه‌ساله از عملکرد تعاونیها و سایر نظامهای بهره

فهرست منابع

- ۱- حسینی نیا، و علی محمد شاعری - ۱۳۸۰، نقش تعاونیهای جنگلداری در مدیریت جنگلهای شمال، مجموعه مقالات همایش ملی مدیریت جنگلهای شمال و توسعه پایدار، تهران، انتشارات گستره
- ۲- حسینی نیا، غلامحسین - ۱۳۸۱، بررسی وضعیت موجود و مسائل و مشکلات تعاونیهای مرتعداری، سازمان جنگلهای، مراتع آبخیزداری کشور، دفتر ترویج و مشارکت مردمی
- ۳- خلدبرین، علی، ۱۳۷۷، نگاهی به منابع طبیعی ایران، تهران، موسسه پژوهشی کاریز
- ۴- دفتر ترویج و مشارکت مردمی، ۱۳۸۱
- ۵- دفتر فنی جنگلداری، ۱۳۸۲، مدارک مربوط به طرحهای جنگلداری، سازمان جنگلهای، مراتع و آبخیزداری کشور
- ۶- رزاقی، محمد حسین، ثمری، داود و مسعود نایب عباسی، ۱۳۸۰، نقش آموزشهای ترویجی در پیشبرد اهداف تعاونی‌های جنگل نشین شمال کشور، مقالات همایش ملی جنگلهای شمال و توسعه پایدار، تهران، انتشارات گستره
- ۷- روزنامه ایران، بیست و ششم دی ماه ۱۳۸۱ - جنگل، کیمای سبز، گزارش ویژه ۳۸
- ۸- روزنامه ایران، بیست و هفتم دی ماه ۱۳۸۱ - جنگل، کیمای سبز، گزارش ویژه ۳۹
- ۹- روزنامه ایران، بیست و هشتم دی ماه ۱۳۸۱ - جنگل، کیمای سبز، گزارش ویژه ۴۰
- ۱۰- روزنامه ایران، هفدهم اسفند ماه ۱۳۸۱ - جنگل، کیمای سبز، گزارش ویژه ۸۶
- ۱۱- مهرابی، علی اکبر و مصطفی عبدالله‌پور، ۱۳۸۰، بررسی اقتصادی فنی تعاونیهای بهره‌برداری جنگلهای شمال، مقالات ملی مدیریت جنگلهای شمال و توسعه پایدار، تهران، انتشارات گستره



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
تالار جامع علوم انسانی